

The complexity of argumentation manifested in argumentative discourse aims at the study of its main components, namely social, cultural and individual in the communicative, pragmatic and cognitive perspectives. The authors maintain that argumentative discourse is a complex communicative activity, much more elaborate than any kind of communication that is to be studied through modeling an argumentative situation made up of a set of constant elements, such as the aim of argumentation, argumentators and their social, cultural and individual characteristics, verbal and non-verbal parameters.

The main theoretical postulates of the study are related to the assumption that argumentation is regarded as a special communicative activity based on the conflict/misunderstanding/ disagreement between interlocutors. Consensus can be reached in the process of communicative interaction when a number of special strategies of appeal are used to persuade, clarify, explain, reason with the aim to realize the communicative intention and influence on the interlocutors in a certain way.

Prospective studies of argumentative discourse focus on the peculiarities of argumentative speech act, its formal and informal, semantic and pragmatic components that are relevant for direct and indirect as well as implied elements in the scope of argumentative strategies and tactics.

Key words: *argumentation, argumentative discourse, argumentative situation, communicative intention, strategy of appeal.*

УДК 82.09.

ГЛОТОВ О. Л.,
доктор філологічних наук,
професор кафедри журналістики
Національного університету «Острозька академія»
E-mail: algall@ukr.net

ПРОБЛЕМА КУЛЬТУРНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ЖУРНАЛІСТІВ

Навчання журналістів в університетах України традиційно базується на філологічній основі. Більшість журналістів, що працюють у сучасних засобах масової інформації, не потребує професійної літературознавчої ерудиції. Автор пропонує проект модернізації викладання історії світової літератури для майбутніх журналістів. Історично літературний процес завжди реалізовувався паралельно з діяльністю засобів соціальної комунікації. Більшість письменників були також і журналістами. Багато творів літератури виникали як фактори впливу на масову свідомість. Сучасна методика викладання вищої школи дозволяє репрезентувати сутність навчального предмету у відповідності з цільовою аудиторією. Історія світової літератури для журналістів може бути представлена під кутом зору соціально-комунікативного, журналістського дискурсу.

Ключові слова: *професійна та культурна самоідентифікація, історія світової літератури, журналістика*

Сутність проблеми

Наука про літературу (теорія літератури, історія літератури, літературна критика) від Аристотеля до наших днів страждає комплексом меншовартості, намагаючись, з одного боку, будь що виглядати наукою, тобто системою знань та постулатів зі своєю прецизійною термінологією, а з іншого боку – перманентно заперечуючи необхідність основного вихідного положення науки звичайної, а саме: науковий експеримент повинен мати однаковий результат у будь-якого експериментатора.

Тому історія науки про літературу рясніє спробами запровадити до складу інструментарію літературознавця методи з математики, фізики, біології тощо. Водночас не менш потужною є течія, яка намагається зробити з науки мистецтво, у межах якого дослідник літературного твору радше тяжіє до його творчого спростування або ж перевершення.

Тож літературознавча термінологія як зовнішнє відбиття основних внутрішніх тенденцій літературознавства перебуває у постійних спробах протистояти виклику як глобалізації гуманітарного бачення світу, так і прагматизації системи пізнання як такої.

У цьому плані важливим моментом є створення методології співіснування літературознавства як філологічної дисципліни з тими сферами пізнання світу, які історично межували з літературою як соціальним явищем. До таких сфер у першу чергу належить журналістика, яка останні роки у науковій класифікації набула нової назви – «соціальні комунікації».

Актуальним завданням як філологів, так і «журналістикознавців» сьогодні є власне розмежування зон впливу. Журналісти за будь-яку ціну хочуть відірватися від лона філології, філологи натомість волають про необхідність філологічного якщо не прізвища, то бодай імені по батькові журналістики.

І першим майданчиком, де точаться ці прикордонні сутички, є вищі навчальні заклади, які готують майбутніх журналістів. І у рамках їх підготовки існує суто філологічний, чисто літературознавчий предмет «Історія світової літератури».

Будемо відверті: загальнофілологічний аспект набуття певної історико-літературної суми знань традиційно переважає у викладанні цієї дисципліни навіть тоді, коли йдеться про студентів-журналістів. Хоча б тому, що предмет цей викладають, а перед тим – складають навчальні програми та робочі плани, як правило, фахівці-літературознавці. Більше того, оскільки до недавнього часу усі кандидати й доктори від журналістики були кандидатами та докторами саме філологічних наук, у свідомості літературознавців на ниві журналістики панує уявлення про те, що журналіст – це лишень філолог на дозвіллі: у творчій відпустці, на заробітку тощо.

Тож є низка навчально-наукових дисциплін, які перебувають на нейтральній смузі між філологією та журналістикою, і саме на цьому матеріалі, вочевидь, формується новітній соціально-комунікативний дискурс філологічних наук загалом, а літературознавства – зокрема.

Будемо вважати аксіомою, що будь-яка навчальна дисципліна повинна бути розрахована на конкретну цільову аудиторію. Найбільш яскравий приклад – «Українська мова професійного спрямування»: для юристів, для економістів, для військових тощо. Навчальна дисципліна «Історія світової літератури» також традиційно має специфічні особливі варіанти програм для студентів різних спеціальностей: для романо-германської філології, для славістики тощо. Ці програми, на нашу думку, мають суто країнознавчий характер, акцентуючи увагу власне на національній культурологічній специфіці кожної з літератур. Деякі університети, зокрема Львівський, зберігають традицію орієнтації майбутніх журналістів на літературно-критичний профіль діяльності, надаючи максимальну вагу організуючій та світоглядній ролі літературно-критичного і теоретичного супроводу літературного процесу як такого.

Однак літературно-критичних видань в Україні залишилось лише близько тридцяти: журнали «Київ», «Дніпро», «Вітчизна», «Дзвін», «Березіль», «Всесвіт», «Українська культура», «Дух і літера», «Донбас», «І», «Критика», «Київська Русь», «Кур'єр Кривбасу», «Література плюс», «Потяг'76» (Інтернет-журнал), «Радуга», «Ренессанс», «Склянка часу», «Слово і час», «Сучасність», «Четвер», «Літературний Тернопіль», «ШО», «Стос» (Інтернет-журнал), газети «Літературна Україна» та «Українська літературна газета», альманахи «Зерна», «Знак», «Кальміус», «Літакцент», «Літературний ярмарок», «Потойбіч паузи», «Сві-й-танок», «Хіппі у Львові». Тобто говорити про реальну можливість масової професійної причетності до літературної критики для випускника сучасної української журналістики буде перебільшенням. Тим більше, що мало які видання готові платити позаштатним авторам гонорари.

Це означає, що переважна більшість практичних журналістів у своїй діяльності не стикаються з необхідністю нагальної поінформованості у сфері літератури. А курс історії зарубіжної літератури за таких умов набуває статусу всього лише загальнокультурного чинника формування свідомості сучасної освіченої людини, поряд із знаннями з історії, культури, музики, живопису тощо.

Чи означає це, що факт розлучення вже засвідчено, що журналістика та літературознавство розійшлися навіки, а словник журналістської термінології І. Л. Михайлина не має нічого спільного зі словником літературознавчої термінології Р. Т. Гром'яка?

Можливості впровадження соціально-комунікативного дискурсу

Хочеться вірити, що не все так сумно – й історія світової літератури як один з найбільш вагомих розділів літературознавчої науки має природні зв'язки із журналістикою як видом професійної діяльності та комплексом навчальних дисциплін.

Перш за все, історія літератури новітнього часу тісно переплетена з історією журналістики, адже епоха Гутенберга – це не тільки книговидання, але й виникнення періодичних видань. І процеси ці тривали паралельно, а літературні твори у багатьох випадках спочатку знаходили своє місце на шпальтах газет та журналів, перш ніж стати власне книгою.

Велика кількість літераторів розпочинали свою творчу діяльність як журналісти. Та й згодом такі літератори, як Марк Твен, Норман Мейлер, Чак Паланік, Альберт Піс Вільямс, Кліффорд Сімак (Саймак), Ептон Сінклер, Ернест Хемінгуей (США), Чарльз Діккенс, Норман Льюїс, Джеймс Олдрідж, Оскар Уайльд, Гілберт Честертон (Великобританія), Жорж Сіменон (Франція), Джанні Родарі (Італія), Казімеж Брандис, Габрієла Запольська, Славомир Мрожек, Болеслав Прус, Юліан Тувім (Польща), Олександр Амфітеатров, Павло Бажов, Тадей Булгарин, Володимир Гіляровський, Влас Дорошевич, Микола Чернишевський, Саша Чорний (Росія), Ісаак Бабель, Ольга Берггольц, Генріх Боровик, Юрій Візбор, Борис Горбатов, Олександр Кабаков, Леонід Мартинов, Лев Нікулін, Аркадій Первенцев, Олександр Проханов, Юліан Семенов, Галина Серебрякова, Олександр Чаковський, Корній Чуковський, Марієтта Шагінян (СРСР), не цуралися репортерської та аналітичної роботи у засобах масової комунікації. Навіть виходячи на перші ролі в актуальному літературному житті, багато хто з них продовжував активно існувати у когнітивному полі діючого журналіста.

Велика кількість літературно-художніх творів перебуває на пограниччі жанрів між журналістикою та літературою. Перш за все це стосується публіцистичних жанрів, данину яким віддали багато хто навіть із класиків світового літературного процесу. Історію публіцистики деякі дослідники розпочинають від Цицерона, якщо йдеться про класичну античність, або від митрополита Іларіона з його «Словом про закон та благодать», якщо йдеться про античність вітчизняну.

Публіцистикою антиклерикального спрямування був «Декамерон» Джованні Бокаччо, просвітницьку ідеологію поширював Ульріх фон Гуттен у «Листах темних людей», парадоксальну публіцистику продемонстрував Еразм Роттердамський у «Похвалі глупоті», феєрверком різноманітних сарказмів вибухнув Франсуа Рабле у наскрізь публіцистичному романі «Гаргантюа і Пантагрюель», філософську напруженість думки у своїх «Дослідах» показував Мішель де Монтень, Томас Мор в «Утопії» започаткував гостро політичну публіцистику.

Зрештою, чим як не політичним памфлетом на тему боротьби тодішніх соціальних еліт була «Божественна комедія» Данте Аліг'єрі? А «Щоденник письменника» Федора Достоєвського хіба не став вираженням його громадсько-політичної сутності, яка не вмещалася в його ж романи?

Крім того, значна кількість літераторів займалася власне громадсько-політичною діяльністю, видаючи при цьому твори виразно соціального спрямування й формуючи тим самим той соціально-комунікативний дискурс, якого бракувало за багатьох політичних режимів та соціальних устроїв. Література у цьому випадку відігравала роль агітатора і пропагандиста, творця реклами та піару.

Антична Еллада, наприклад, цілком очевидно програла війну за античну ж Трою. Обставини повернення додому нібито переможного полководця Одиссея свідчать про це абсолютно красномовно. Однак вірогідно було поставлено соціальне завдання: створити легенду про звитязну війну славетних еллінів – і талановитий містифікатор історії Гомер створює божественний епос про не менш божественних героїв-переможців. І від того часу ми читаємо про славні діяння Ахіллеса, не задумуючись над тим, що автор перекрутив історичні факти.

І таких соціальних проєктів у різні часи та у різних народів було чимало: «Хитромудрий ідальго Дон Кіхот Ламанчський» Мігеля де Сервантеса, «Піднята цілина» Михайла Шолохова. Мета проєкту може бути політичною чи естетичною, однак гносеологічна сутність його є типологічно тотожною: створення певної громадської думки, яка формуватиме, у свою чергу, національний та соціальний менталітет.

Отже, історія світової літератури з точки зору репортера засвідчує, що літературний процес є явищем соціально та політично актуалізованим, тексти літературних творів набувають значення факторів формування громадської думки, а автори їх – виразників тої чи іншої соціальної сили.

Це означає, що соціально-комунікативний, журналістський дискурс завжди був повноцінним складником світового літературного процесу, незалежно від часу та соціального ладу. Від вибору точки зору на перебіг літературної історії залежить кваліфікація феноменів цієї історії. Цей дискурс не гірший і не кращий від естетичного чи суто історико-літературного, він дещо інший. Можливо, він додає до цілісного комплексу аналізу літератури як культурного конгломерату додаткові версії, варіанти трактування, зрештою – розширює потенціал творчої рецепції.

Прикладний аспект: варіанти актуалізації курсу світової літератури

Для стабілізації соціально-комунікативного підходу до вивчення історії світової літератури, який аж ніяк не заперечує підходу традиційного, потрібно визначити шляхи імплементації його у наукову та едукативну свідомість. Тим більше що таких традиційних підходів є все ж таки декілька, й цей постає у ряді подібних цілком закономірно. Таких варіантів вбачаю принаймні три:

1) акцентування елементів соціально-комунікативного дискурсу у традиційному курсі літератури – традиційний спосіб пристосування матеріалу до спеціальності;

2) впровадження альтернативного паралельного експериментального курсу (спецкурсу) – компромісний спосіб пошуку нових можливостей;

3) розробка курсу «Соціально-комунікативний дискурс світової літератури» та заміна традиційного – концептуальний вибір, який може бути реалізований у контексті загальної дефілологізації курсу підготовки журналіста.

Глотов А. Л. Проблема культурной и профессиональной самоидентификации студентов-журналистов.

Аннотация

Обучение журналистов в университетах Украины традиционно базируется на филологической основе. Большинство журналистов, работающих в современных средствах массовой информации, не нуждаются в профессиональной литературоведческой эрудиции. Автор предлагает проект модернизации преподавания истории всемирной литературы для будущих журналистов. Исторически литературный процесс всегда реализовывался параллельно с деятельностью средств социальной коммуникации. Большинство писателей были также и журналистами. Многие произведения литературы создавались как факторы воздействия на массовое сознание. Современная методика преподавания высшей школы позволяет излагать сущность учебного предмета в соответствии с целевой аудиторией. История всемирной литературы для журналистов может быть представлена под углом зрения социально-коммуникативного, журналистского дискурса.

Ключевые слова: профессиональная и культурная самоидентификация, история мировой литературы, журналистика.

Glotov A. L. The problem of cultural and professional identity of student journalists.

Summary

Training journalists in universities of Ukraine is traditionally based on a philological basis. The majority of journalists working in the modern media do not need professional literary erudition. The author proposes a modernization project of teaching the history of world literature for future journalists. Historically, the literary process is always implemented in parallel with the activities of the means of social communication. Most writers were also journalists. Many works of literature were created as factors of influence on mass consciousness. A modern method of teaching of high school allows you to express the essence of the subject, in accordance with the target audience. History of World Literature for journalists can be presented from the perspective of social and communicative, journalistic discourse.

Key words: professional and cultural identity, the history of world literature, journalism.